

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КЛАСТЕРИЗАЦІЇ: СВІТОВИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

THEORY AND PRACTICE OF CLUSTERISATION: GLOBAL AND NATIONAL EXPERIENCE

Кластери в економіці України : колективна монографія / за наук. редакцією докт. екон. наук, проф. М.П. Войнаренка. – Хмельницький: ХНУ, ФОП Мельник А.А., 2014. – 1085 с.

Кластерний підхід до побудови соціально-економічних систем є на сьогодні одним з найбільш пріоритетних напрямів розвитку економік більшості країн світу. Можливість його апробації як на локальному, так і на регіональному та національному рівнях обумовили підвищений інтерес серед вітчизняних та зарубіжних науковців до вивчення окремих складових його реалізації. Врахування особливостей територіального розвитку, можливість вибору інноваційних пріоритетів, використання внутрішніх джерел формування конкурентних переваг соціально-економічних систем сприяли диверсифікації підходів до виявлення та вивчення кластерів.

Складність проектування задач зі створення кластерів, вибору найбільш прийнятних для реалізації інструментів кластерного розвитку території призвело до формування різноманітності практичних підходів щодо побудови кластерної політики. Серед західних аналітиків навіть побутує думка, що кластерна політика як така не існує, принаймні у вигляді чітко визначеного набору економічних інструментів (як, наприклад, інвестиційна політика, політика інноваційного розвитку тощо). Кластерні стратегії та програми використовують змінний набір різноманітних підходів, інструментів і зазвичай містять ніколи не повторюване поєднання аналітичних прийомів і політичних методів, часто запозичених з інших галузей політики.

Досвід кластеризації вітчизняної економіки показує, що, незважаючи на включення окремих положень розвитку кластерів у нормативно-правові документи з питань інноваційного розвитку, в Україні відсутня цілеспрямована національна кластерна політика, а отже, формування мережових форм співпраці є прерогативою місцевих органів влади. Форми прояву кластерних ініціатив на рівні регіонів залежать, по-перше, від ступеня поінформованості про можливість апробації кластерних технологій на певній території, по-друге, від рівня володіння порівняльними конкурентними перевагами, що може проявлятися у високих показниках спеціалізації за окремими видами виробництва, наявності виняткових матеріалів чи сировини, прав власності на унікальні технології тощо. Узагальнення способів і форм підтримки існуючих та розвитку потенційних кластерів у вітчизняній економіці сприятиме зростанню організаційної, правової та фінансової підтримки держави щодо використання зарубіжного досвіду впровадження національних, міжрегіональних та регіональних програм, ініційованих органами влади та громадськими організаціями.

У запропонованій читачам колективній науковій монографії узагальнено досвід більшості регіонів України щодо впровадження кластерів в умовах інституційних перетворень, які відбуваються у вітчизняній економіці. Під час визначення передумов та чинників кластеризації соціально-економічних систем було проведено оцінку інституційних змін мережових перетворень у соціально-орієнтованій національній економіці, визначено форми та принципи взаємодії державних, підприємницьких та інституційних структур. Це дозволило сформулювати роль кластерів в інституційній теорії та практиці постіндустріального суспільства та обґрунтувати підходи до кластеризації як чинника й джерела конкурентоспроможності національної економіки.

Дослідження теоретико-методологічних аспектів виникнення кластерів в економіці відбувалось шляхом вивчення еволюції сутнісного розуміння поняття «кластер» як інституції чи інституту ринкової економіки, аналізу

передумов виникнення кластерів в економіці, їх дискримінантних ознак, підходів до класифікації. Було проведено аналіз внутрішньої структури кластера та порядку організації внутрікластерної взаємодії підприємницьких структур; визначено складові формування кластерних систем у національній економіці, а також узагальнено методи ідентифікації кластерів.

Під час вивчення світового досвіду кластеризації соціально-економічних систем було визначено місце кластерів в інтернаціоналізації та кооперації у сфері науки та інновацій у контексті глобалізації; проведено інформаційно-аналітичне дослідження світового потенціалу кластеризації розвинених країн світу; вивчено досвід європейських країн та країн СНД в реалізації кластерних механізмів співпраці підприємств та їх об'єднань.

Обґрунтування напрямів використання кластерних технологій для інноваційного розвитку й підвищення конкурентоспроможності регіонів України проводилось шляхом визначення місця кластерної політики в сучасній парадигмі регіонального розвитку; встановлення передумов формування системи стратегічного управління інноваційним розвитком регіону на засадах кластерних технологій; проведення оцінки кластероформуючого потенціалу регіону з позиції інноваційного розвитку соціально-економічної системи. Важливими були: визначення ролі інституційного забезпечення регіональної економіки у формуванні потенціалу кластерних систем; аналіз напрямів використання кластерного інструментарію при розробці субрегіональних стратегій підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів України, а також способи використання кластерного підходу у вирішенні проблеми нерівномірності економічного розвитку регіонів.

Досвід впровадження кластерних технологій вивчався як у регіонах України, які першими ступили на шлях інституційно-кластерних перетворень, так і тих, що на сьогодні реалізують перші кроки у цьому стратегічно важливому для інноваційного розвитку економіки країни напрямі. Зокрема, було проведено інформаційно-аналітичне дослідження потенціалу кластеризації Хмельницької, Запорізької, Львівської, Тернопільської, Харківської, Полтавської, Івано-Франківської, Одеської областей, міста Севастополя та АР Крим. На підставі отриманих результатів було визначено моделі побудови й механізми функціонування кластерів як у традиційних галузях економіки (будівельна галузь, машинобудування, харчова та легка промисловість), так і тих, які нині перебувають під особливим наглядом держави (паливно-енергетичний комплекс, високотехнологічні галузі промисловості).

За результатами проведених досліджень визначено механізми адаптації кластерів до умов становлення національної економіки, сформовано напрями вдосконалення інституційного середовища міжсуб'єктної взаємодії в кластерних об'єднаннях, встановлено перспективи реалізації національної політики кластеризації економіки України та побудовано алгоритми подальшої кластеризації вітчизняної економіки.

Запропонована монографія стане надзвичайно корисною широкому колу вітчизняних та зарубіжних фахівців, які займаються дослідженням кластерного потенціалу територій та вивченням моделей і механізмів функціонування кластерів, науковцям у їх подальших дослідженнях, представникам бізнесових кіл, працівникам органів державної влади та громадських організацій.

Олександр АМОША, академік НАН України

